

СОЦИАЛНИТЕ УМЕНИЯ В СЪВРЕМЕНОТО НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ

Жана Пламенова Колева

SOCIAL SKILLS IN THE MODERN PRIMARY SCHOOL

Zhana Plamenova Koleva

Abstract: Reforms in modern education presuppose the formation of social and personal significant competences and values in students. The formation of social skills in adolescents is a necessary condition for their acceptance by both their peers and adults. In the process of socialization, students develop their abilities to cope with life situations and find realization as future citizens of the world.

Key words: social skills, teacher, students, key competencies, socialization

Бурното развитие на технологиите и икономиката води до промени в потребностите на обществото. Това налага реформи в съвременното обучение и изправя образователната система пред нови предизвикателства. В приоритети на образованието се превръщат изграждането на начални социално- и личностно значими компетенции и ценности от подрастващите.

Необходимостта от формирането на социални умения се поражда от потребностите на учениците да бъдат приети от своите връстници, от учителите и останалите възрастни. Това създава възможността учениците да поддържат положителни социални отношения с другите. Социалната компетентност на подрастващите е свързана с включване и приемане на „различните“ около тях и подготовката им като бъдещи граждани.

Обемът на понятието „социални умения“ се разглежда от редица автори и включва умения за комуникация, за работа в екип, за вземане на решение, чувство за принадлежност, умения за решаване на конфликти, за презентация, за преговаряне и др. Р. Неминска коментира, че развитието на социални умения в училище се разбира като „социално взаимодействие в цялата му глобалност: социален диалог, социални умения, аксеологически и диалогови измерения“ (Неминска, 2018: 47). В настоящата разработка ще бъдат засегнати уменията, които се оказват фундаментални в подготовката на учениците за реалния свят и предизвикателствата, пред които ще ги изправи той. Някои от тези умения намират място в Европейската референтна рамка за учене през целия живот, което доказва тяхната значимост и необходимостта подрастващите да ги притежават.

Комуникативните умения са база за реализирането на всички социални умения. Умението за комуникация е изключително важно за „новото време“. Общуването е важно условие за нормалното психическо и когнитивно развитие на

учениците. Те трябва да притежават умения да комуникират както устно, така и писмено в различни ситуации и да наблюдават и адаптират своята комуникация към нуждите на ситуацията.

Комуникацията в педагогическата литература се разглежда като „необратим процес, който тече във времето. Той може да се развива, да се видоизменя, но не и да се връща обратно“ (Вучкова, 2004: 31). В този смисъл проявата на грубост и негативизъм от страна на участниците в общуването могат да доведат до сериозни конфликти. Това е предпоставка за стремеж към реализиране на „здравословен комуникационен климат“ в педагогическия процес чрез използване на техники за ефективна комуникация (Вучкова, 2004: 31).

Общуването по време на обучението и извън него следва да „подпомага развитието на учениците и усъвършенстването на положителните им качества, да улеснява процеса на обучение, да провокира хуманност, демократичност и удовлетворяване на отношенията“ (Вучкова, 2004: 34). Комуникационното поведение на учениците се приема като процес, улесняващ социализацията. То се разбира като способност за установяване и поддържане на необходимите контакти между отделните хора. Р. Неминска разглежда комуникацията като „владееене на културни кодове“. Според нея „моралното развитие на учениците се подпомага от възможността да оценяват ситуации, в които сами участват, и тяхното емоционално отношение се превръща в съдържание на нравствените им съждения (Неминска, 2014: 47). Поради тази причина комуникацията и социализацията са ключови моменти при развитието на подрастващите.

Социалното израстване и реализиране ярко се откроява в екипното взаимодействие между учениците. Екипната работа предполага сътрудничество и взаимопомощ. Всяко дете има място в екипа с дейност, която отговаря на познавателните и практическите му възможности. Приемането на себе си и на другите такива каквито са е шанс за всеки да изпълнява различни роли в екипното взаимодействие – ръководител, изпълнител, контролор, говорител и т.н. Като основен метод за активна училищна социализация, С. Георгиева разглежда метода на проектите в контекста на обучението по български език и литература (Георгиева, С. 2018).

Живеем в глобално общество, в което всеки е различен със своята култура, ценности, цели и т.н. Важна в това многообразие е способността да приемаш различията у другите. Едно от големите предизвикателства е необходимостта ние да преопределяме себе си и да осъзнаваме отново какво означава да си човек. Екипната форма на работа създава атмосфера, в чиято основа са изразяваните чувства от успехите на другия, а не етикирането“ (Иванов, Калинова и др., 2014: 49).

В процеса на социализация човешкият индивид действа съобразно със законите на обществото. „Така че адаптивното поведение при човека по същество има друга природа – човекът не просто се приспособява към социалната среда, а я овладява, изменя, твори и исторически възпроизвежда“ (Йорданов, 1989: 71).

Едновременното получаване на знания, формирането на умения и изграждането на нагласи може да се постигне чрез поставяне на участниците в ситуации, в които могат да взаимодействат и след това да обсъждат наученото въз основа на преживяното.

Умението на учениците за вземане на решение е връх в социалните отношения. Колективното решение предполага доверие не само на равнище учител – ученик, но и на равнище ученик – ученик. Необходимостта учениците да постигнат общо съгласие е предпоставка за преодоляване на различията между тях. С помощта на своето критично мислене те имат възможността да подложат на съмнение мнението на другите и да достигнат до групово решение.

Социализацията е адаптация към средата. Тя се осъществява чрез общуване и свързване с околните, което осигурява чувството за принадлежност на учениците. Усвояването на езика и речта, на социалните умения и нагласи на обществото, към което индивидът принадлежи, е с основна цел „интегриране на личността в социума“ (Вълканова, 2006: 19), което най-общо казано се осъществява чрез „демонстриране на адаптивно поведение към него“ (Reber, 1985: 708).

Адекватната социализация на личността е задължително условие за формирането на ефективна социална компетентност у учениците. „Съвременният човек съществува в много по-сложна и динамична обстановка, подлагаща на изпитания адаптивността и социалните качества на все по-големи групи от хора“ (Карагъзов, Русева, 1996: 35). В тези условия както в обществото, така и в процеса на обучение възникват множество конфликти, породени от външни и вътрешни фактори.

Конфликтите по своята същност могат да имат конструктивен и деструктивен характер. Деструктивният конфликт има отрицателни последици. Той не предполага ефективна комуникация. Но въпреки честото асоцииране на конфликта с нещо негативно, в съвременни становища се приема, че той „може да бъде полезен и дори понякога трябва да се стимулира“ (Вучкова, 2004: 48). Конструктивният конфликт е гравивен и полезен за обучението като може да „предизвика преосмисляне и рационални промени, да защити и улесни постигането на учебни цели“ (Вучкова, 2004: 49).

В екипната дейност конфликтът е конструктивен, когато се управлява и разрешава бързо и директно. Той изисква уважаване на различията в хората, способност за решаване на конфликти и полагане на усилия за тяхното предотвратяване. Когато членовете на екипа овладеят уменията да решават конфликти, това ще им разкрие нови мисловни хоризонти, които ще доведат до иновативни решения и здравословна работа на екипа. В този смисъл може да се твърди, че се наблюдава повишаване на екипната мотивация. В нея се отличават три основни компонента: „усилия на екипа за развитие на успешна комуникация, планиране, разпределяне на роли. Те зависят изцяло от компетентността на участниците да се справят успешно с екипните роли; подкрепяне на екипна цел от

всички и рефлексирани върху нея като лична индивидуална проекция. Екипната цел е в ролята на екипен мотиватор за работа, личен принос и резултат; осъзнаване на психологическата ценност на екипния резултат като принос на всеки един от членовете на екипа“ (Суличка, 2019: 4).

Умението за решаване на конфликти в обучението е движеща сила за развитие на личността на ученика като активен субект в процеса на обучение и бъдещ гражданин на обществото. Развиването на критическо мислене и толерантност в общуването при обсъждане на спорни моменти и актуални аспекти от учебното съдържание създават условия за рефлексивност на придобиваните знания и умения, за по-целенасочено осъществяване на пренос на по-рано усвоени способности в нови нестандартни ситуации на познавателната дейност. Този интерактивно-рефлексивен контекст е разгледан от Добрева чрез взаимодействието на преподаватели и обучаеми (2019: 682–687).

Училищната система се характеризира с динамика на взаимоотношенията, която е почва за възникване на конфликти. Още едно от уменията на учениците, които могат да предотвратят конфликта, е умението за водене на преговори. За формиране на умението за водене на преговори са необходими както „нови знания и умения, така и тяхното систематизиране по начин, улесняващ прилагането им на практика с цел осигуряване и поддържане на ефективен учебен процес“ (Вучкова, 2004: 55).

По своята същност преговорите са „разговори между две или повече страни с цел постигане на споразумение по даден проблем“ (Вучкова, 2002: 171). Умението за водене на преговори се свързва с постигане на споразумение между две или повече страни чрез споделяне на идеи, информация и мнения с цел постигане на взаимноприемлив изход чрез обмяна на гаранции и обещания. Почти във всеки урок се налага учениците да постигнат споразумение, в края на което и двете страни трябва да са доволни, че са постигнали най-добрия резултат.

Емоционалната интелигентност е задължително условие за умението да се водят преговори, което от своя страна се свързва с уменията за координация с останалите, комплексно решаване на проблеми, вземане на решения и гъвкавост. При воденето на преговори всеки от участниците е необходимо да се адаптира към променящите се условия, тоест да проявява гъвкавост. Ключовата компетентност гъвкавост е условие за успешното реализиране на пазара на труда и е важна стратегия за решаването на различни проблеми. Нейното развитие спомага за намаляване на стреса и напрежението при работа.

Подобряването на общуването между ученици в училищна среда, формирането на техните умения за ефективна комуникация, за водене на преговори помежду им и за разрешаване на конфликти е необходима предпоставка за цялостното им социално и личностно развитие.

По-малко отразено в педагогическата литература, но важна част от успешната социализация на учениците, е умението за презентиране. Презентационните умения дават възможност на учениците успешно и ефективно

да представят идеите си пред останалите и да отстояват позициите си уверено и убедително.

Уменията за ефективно презентирание могат да се проявяват самостоятелно или да са част от воденето на преговори, решаването на конфликти, като определящи са комуникативните и реторичните умения на учениците. С овладяването на презентационни умения се увеличава доверието на околните към изказаното, което е предпоставка за постигане на социален успех.

При разглеждане на всяко едно от уменията, които са съществени за успешната социализацията на учениците, се открива зависимост между тях. Подобряването на общуването между ученици в училищна среда, усъвършенстването на техните умения за общуване, за водене на преговори помежду им и за разрешаване на конфликти е необходима предпоставка за пълноценното им личностно развитие.

Социалните умения са „ключови умения в съвременните условия от развитието на обществото“ (Вучкова, 2004: 9). Успешното формиране на социални умения у учениците развива способностите им за ориентиране в житейските ситуации, конструиране на собствения им живот и намиране на реализация. Те са универсален инструмент, с който подрастващите да развият своя потенциал на уверени и активни граждани, които са готови да се справят с предизвикателствата на утрешния ден.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Е. (2003). Социално-психологически фактори при водене на преговори. *Международни отношения*, бр. 1.
- Вучкова, Кр. и др. (2002). *Обучение по социални учения*. Част 2. Помагало за курсиста. Проект на международната организация на труда за България. София.
- Вучкова, Кр. (2004). *Социални умения и педагогическа практика*. Стара Загора: ИК „Кота“.
- Вълканова, В. (2006). *Социализация на децата в технологична среда*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Георгиева, С. (2018). Методът на проектите в контекста на обучението по български език и литература – реалности и перспективи. *Образование и технологии*, 9 (1), 162 – 168. ISSN 1314-1791, <http://www.edutechjournal.org>
- Добрева, С. (2019). Интерактивно-рефлексивный контекст университетской подготовки будущих учителей родного языка. Взаимодействие на преподавателя и студента в условията на университетското образование: теории, технологии, управление. *Сборник с научни доклади*. Габрово: ЕКС-ПРЕС, 682 – 687. ISBN 978-954-490-643-6
- Иванов, Г., А. Калинова и др. (2014). *Трансверсални умения в технологичното обучение*. Стара Загора: ИК „Кота“.
- Йорданов, Н. (1989). *Личност и социална ситуация*. София: Изд. „Наука и

изкуство“.

Карагъзов, Ив., М. Русева. (1996). *Увод в социалната педагогика*. Велико Търново: Изд. „Слово“.

Неминска, Р. (2014). *Аксиомата на толерантността*. изд. Фондация Буквите.

Неминска, Р. (2018). *Съвременни аспекти на гражданското образование*. Стара Загора: изд. Тракийски Университет

Суличка, И. (2019). Теоретико-прагматичен преглед на мотивацията за учене, *Педагогически форум*, бр.3.

Reber, A. S. (1985). *Dictionary of Psychology*. London Penguin Books.

Жана Пламенова Колева

Педагогически факултет
Тракийски университет – Стара Загора
България
Докторант

Zhana Plamenova Koleva

Faculty of Education
Trakia University – Stara Zagora
Bulgaria
PhD Student

e-mail: janap.koleva@abv.bg

Научен ръководител: доц. д-р Румяна Неминска, д.н.